

2. LUPTELE INTRE MATEIU BASARAB ȘI VASILE LUPU,
(întăiul rînd 1637—1640).

Mateiu Basarab în Muntenia 1633—1654, și Vasile Lupu în Moldova, 1634—1653. La începutul carierei sale Vasile Lupu se pusese rău cu Grecii, ca și Mateiu Basarab; căci și dînsul contribuise la cumplitul măcel, în care între alții perise Batiște Veleli și tovarășii săi. Prin urmare era firesc lucru ca și dînsul să fi fost dușmnănit de Grecii din Constantinopole, care'l iubiră apoi atît de mult, cînd cunoscură adevărata lui fire. Era la Constantinopole un Grec mai ales puternic și influent care jurase peirea dușmanilor neamului său, anume *Celeli Curt*, acela pe care l'am văzut pornind pe Grecele și Turcoaicele din Constantinopole în contra lui Mateiu Basarab, cînd acesta mersese acolo spre a-și lua investitura¹. Lupu dăduse vizirului 40,000 de taleri, și Curt își luase ziua bună de la cele pămîntești, lăsînd astfelu pe domnii romîni în pace despre răsburarea lui. Mateiu Basarab însă fiind în răle relații cu Lupu, refuză de a înapoi Lupului jumătatea din suma întrebuintată în interes comun². Aceste răle relațiuni începuse încă de pe cînd Barnovski fusese chemat din Polonia la Poartă, în urma rocoșirei boierilor

1. Vol. III. p. 479.

2. Raportul lui *Rudolf Schmidt* către *Ferdinand*, 20 August 1643, Doc. col. *Hurm.*, IV, p. 673.

moldoveni. Vasile Lupu însă care răsculase țara, în contra lui Alexandru în propriul său interes și nu în acel al fostului domn, se vede că era bănuît a vroi să pîrască pe Barnovski la Turci, pentru prea marea lui plecare cătră Leși. Cînd Barnovski trecu pe la Mateiu Basarab, împreună cu boierii ce-l întovărășiau la Constantinople, Vasile Lupu se feri de a merge la curtea domnului muntean, temîndu-se a nu fi pârît de acesta cătră pretendentul la corona Moldovei, și ceru lui Barnovski voie a se întoarce în Moldova, pretextînd că'l vor gălcevi Grecii pentru răscularea norodului asupra lor; Lupu calculase foarte înțelept. Întîlnindu-se Barnovski cu Mateiu Basarab, domnul Munteniei îi destăinuiește toate gîndurile lui Lupu, și atunci Barnovski trimite după el să'l prindă, însă Lupu scapă prin fugă³. Dușmănia mai veche; împospătată prin refuzul împărtășirii lui Mateiu la cheltuiala făcută pentru uciderea lui Celebi Curt, unită și cu ambiția și dorința de mărire și de înălțare a tru-fașului Arbănaș, explică în destul pornirea lui cea neoprită asupra domnului Munteniei.

Imprejurările exterioare trebuiau în curînd să dee curs acestui simțimînt. Anume după moartea lui Bethlen Gabor întîmplată în 1630, se alege de principe al Transilvaniei Gheorghe Racoți, care însă la început nu este recunoscut nici de sultanul nici de împăratul, ne avînd nici unul nici altul încredere în el. Mai tîrziu Racoți se împacă cu Germania prin un tratat, care'l pune bine înțeles și mai rău cu Turcii. Svedezii care purtau atunci cu Germanii războiul pentru apărarea protestantismului, spre a slăbi pe dușmanii lor, intrigau la Constantinople spre înlocuirea lui Gheorghe Racoți prin

---

3. *Miron Costin* în *Letopisețe*, I. p. 267.

Moise Sekeli. Turcii cedînd acestor stăruinți trimet chiar o armată contra principelui transilvan, care însă este bătută de el la Salonta, așa că Turcii sunt obligați a recunoaște pe Racoți de domn, cu condiția plăței unui tribut de 40,000 de taleri pe an. Împăratul Ferdinand, de și aliatul lui Racoți, nu îndrăznise să-i dea sprijinul său fățiș contra Turcilor, temîndu-se de a se încurca în o luptă și cu aceștia cînd avea pe brațele sale greul războiului ce a primit numele de războiul de 30 de ani ⁴.

Mateiu Basarab voind să și sprijine domnia și pe alt tărîm de cît pe alunecoasa favoare a Osmanliilor, gîndi să și întărească propria lui poziție încheind un tratat de alianță cu Racoți. Nu ni s'a păstrat despre aceste legături între domnul Munteniei și acel al Ardealului decît jurămîntul de credință făcut de armata lui Mateiu Basarab atît domnului ei cît și aliatului său principele Racoți în ziua de 24 Iulie 1635: «Noi toți slujitorii țarei Rumănești, căpitanii, iuzbașii, ceaușii, vătăjăii și toți cetașii, călărime și pedestrime, jurăm-ne pre numele lui Dumnezeu și pre sînta Evanghelie și pre sînta prea curata Maria și pre toți sfinții lui Dumnezeu, cum noi vom fi cu toată credința măriei sale domnului nostru, lui Ioan Mateiu Basarab Voevod, care este cu mila lui Dumnezeu domn țarei noastre Rumănești: pe lîngă aceasta împreună cu domnul nostru și Măriei sale lui Racoți Gheorghe cu mila lui Dumnezeu biruitor mare a Ardealului și a o parte din țara Ungurească și Secuilor Șpan, cum noi nici într'un chip și nici într'un mod (sic) nici măriei sale nici coconilor vrăjmași nu vom fi» ⁵.

Prin acest act Mateiu îndrumă însă plecarea sa

4. *Zinkeisen* Geschichte des Osm Reiches IV, p 466.

5. Columna lui Traian, 1884 p 216.

cătră politica germană. El trimite curînd după aceea o solie la împăratul, de la care primește mulțămiri și făgăduința a-i trimite și el o solie spre a pune la cale legături mai temeinice ⁶. În același timp Mateiu stăruiește pe lîngă rezidentul Schmidt ca să «pună cuvînt la căimăcanul spre a-l scuti de îndatorirea de a merge în ajutorul Turcilor contra lui Racoți, pe care Poarta îl dușmănea, fiindu-i țara cu totul lipsită și săracă, din pricina marelui tribut și a multelor cheltueli făcute» ⁷. În anul următor, 1636 luna lui Maiu, găsim o altă solie a lui Mateiu cătră împăratul Ferdinand, în care domnul român «roagă pe împăratul să-i încuviințeze sprijinul său, căci în Turci nu ar avea încredere; că el e gata de a se răscula în caz de amenințare, dar că se roagă a i se încuviința un ajutor de cel puțin 3,000 de oameni care să-i vină pe ascuns și la timp. În cazul cînd ar pierde domnia, cere de la împăratul să-i asigure un adăpost în Germania, și ca împăratul să stăruiască la Racoți ca să-i fie cu adevărat prietin» ⁸. Ferdinand în urma acestei propuneri mai fățișă a domnului muntean, deși nu îndrăznește a primi toate punctele, de teamă ca nu cumva Turcii, aflînd, să se strice cu el, totuși ne vroidnd să piardă cu totul alianța lui Mateiu, care putea deveni foarte prețioasă la vreme de nevoie, scrie îndată două scrisori, una lui Racoți și alta regelui Poloniei, în care îi roagă să întretină bune relații cu domnul Munteniei ⁹. În sfîrșit în 1637 găsim o scrisoare a împăratului cătră Mateiu, în care îi reînnoește făgăduințele de prietenie ¹⁰.

6. *Ferdinand* cătră *Mateiu Basarab*. 23 Sept. 1635, Doc. col. *Hurm.*, IV, p. 618.

7. *Mateiu Basarab* cătră *Schmidt*, 8 Sept. 1635, idem. p. 604. (din eroare este trecut acest document la anul 1625, cînd nu domnia Mateiu Basarab).

8. Idem p. 623.

9. Scrisorile împăratului din 15 Mai, idem, p. 624.

10. Scrisoarea împăratului din 31 Mart 1637, idem, p. 628

Toate aceste tratări și oferiri de alianță a le lui Mateiu Basarab către Nemți nu puteau fi cu totul ascunse de Poartă, și mai ales ambasadele mutuale erau prea bătătoare la ochi spre a rămînea tainuite. Apoi cererea lui Mateiu Basarab de a fi scutit de participare la expediția contra lui Racoți arunca grele bănueți contra domnului muntean; cu atît mai mult că Vasile Lupu găsise prilej de a-și răsbuna împotriva rivalului său¹¹.

Bănuețele se schimbă în siguranță despre hainirea lui Mateiu Basarab, cînd vizirul Mohamed venind la Dunăre contra Tatarilor, cu care Turcii aveau războiu și invitînd pe voievozii Munteniei și Moldovei a lîntovărăși în expediție, Mateiu Basarab «vine pînă la marginea țării sale și de acolo pornește pe un sardar al său, iar el se preface bolnav, de frică ca să nu încapă cumva în mînele Turcilor»¹². Vizirul Mohamed dădu atunci ascultare lui Vasile Lupu, care oferea pe sub mînă mari daruri, pentru a face pe un fiu al său domn în Valahia și a aduce astfel ambele țări sub puterea casei sale, și-i învoi atacul Munteniei. Proteguitorul însă al lui Mateiu Basarab, Rusnamaghi, arată sultanului o scrisoare din partea poporului țării Muntenesti, care făgăduia credința domnului lor, se rugau pentru mîntînirea lui în scaun, lauda buna lui ocîrmuire și lua răspunderea ori cărei greșeli a lui, ceea ce văzînd sultanul ordonă vizirului să nu întrebuițeze puterea contra Munteniei. Vasile Lupu, care se grăbise de îndată a da ființă gîndului său de răzbunare, apucase a intra în Muntenia cu 30,000 de luptători, înainte de a veni ordinul de oprire a sultanului și se dăduse la multe jafuri și prădăciuni, pe care Mateiu vroia să le răs-

11. *Schmidt c. imp.* I Ian. 1637 în *Hurmuzaki*. Fragmente, III, p. 101.

12. *Miron Costin* în *Letopisețe*, I, p. 276.

toarcă cu ajutorul lui Racoți¹³. Iertarea lui Mateiu de Turci se făcuse și din pricină că dînșii erau pe atunci în războiu cu Perșii, și chiar în acel timp suferise în Asia niște înfrîngeri care făceau de nevoie să aibă liniște în Europa¹⁴. De și Vasile Lupu este silit să asculte de ordinul sultanului și să se întoarcă îndărăpt numai după o pustiere a Munteniei, el suferă totuși o înfrîngere în retragerea lui, fiind lovit de Munteni ajutați de Transilvaneni sub Kemeny Ianoș¹⁵. Poarta încurcată pe de o parte în Asia, pe de alta văzînd legătura între Mateiu Basarab și Racoți, pe care învățase a l cunoaște la Salonta, trimite o nouă confirmare în domnie lui Mateiu, ceea ce aduse și pe acea a lui Vasile Lupu, căutînd măcar cu acest mijloc să-i mai despoaie de o sumă de bani. Confirmarea lui Mateiu este dobîndită mai ales prin stăruințele protegitorului său de la Constantinopole, Rusnamaghi¹⁶. Aceasta fu însă ultima îndatorire pe care marele Turc o făcu domnului muntean. Curînd după acea el moare, lăsînd pe Mateiu în nu puțină îngrijire, întru cît se știea necontentit săpat la Poarta de Vasile Lupu și de oamenii acestuia. Domnul muntean trebuia numai decît să-și caute un nou sprijin. Cătră sfîrșitul anului 1638 Mateiu trimite un agent al

13. *Aloisi Contarini* către *dogele* 12 Decembrie 1637. Doc. col. *Hurm.*, IV, 2, p. 494-495.

14. Pacea cu Perșii se încheie tocmai în 1639.

15. Vezi povestirea acestei lupte de însuși generalul ungar în *Șincai* III, p. 31. Comp. două scrisori a le principelui Racoți către consiliul imperial și pașa de Buda. (4 Decembrie 1638) Doc. col. *Hurm.*, IV, p. 635 și 638. Comp. și *Miron Costin* în *Letopisețe* I p. 278. Într-un document încă nepublicat din col. Academiei, Pachet No. XX, doc. No. 39 din anul 1635 (7143) Decembrie 16, găsim pe Mateiu Basarab scutind pe vierii mănăstirei Sneașului de toate dăjdiile și mîncăturile ce vor fi peste an în țară, precum și de *birul moldovenesc*. Aceasta ar indica că Vasile Lupu mai atacase odată pe Mateiu Basarab înainte de acea dată și că domnul Munteniei răscumpărase pacea impunînd locuitorilor birul moldovenesc pentru răspunderea răscumpărării.

16. *Aloisi Contarini* către *dogele*, 3 Iulie 1638. Doc. col. *Hurm.*, IV, 2 p. 497, și alta din 22 Oct 1638, idem, p. 499.

său la Constantinopole spre a-i găsi un nou proteguitor, printre acei ce pe atunci se bucurau de favoarea sultanului. Caimacamul însă nu dă voie agentului domnului muntean a se îndrepta la alt cineva, oferinduse el însuşi spre această treabă, «împins de dorinţa de a câştiga multe prezenturi pe care Mateiu le dădea partizanilor săi¹⁷.

Cu prilejul acestei afaceri domnul intră tot odată în înţelegere şi cu Veneţienii, spre a-şi întări şi mai mult poziţia în contra Turcilor. Republica Adriaticei era tocmai în momentul de a rupe cu Turcii din pricina pedepsei dată de ei la Valona în 1638 piraţilor Barbareşti de sub autoritatea Porţei, fapt ce atrăsese arestarea bailului. Mateiu Basarab făgăduise lui Contarini a face o puternică diversiune în cazul unei lupte, atacînd din Muntenia pe Turci cu 40,000 de oameni, mai adăugînd domnul român că ar fi în bună legătură cu regele Poloniei cătră care se obliga a transmite corespondenţa Veneţiei, că era de asemenea în raporturi prietinoase cu împăratul german, de la care ar fi primit nu de mult prin un trimis, Luca Trapovan, un colan cu o cruce de diamante prea frumoasă. Ambasadorul veneţian recomandă cu multă căldură dogelui propunerile lui Mateiu, care ar putea aduce cel mai mare folos republicei în cazul unui războiu cu Turcii¹⁸.

În 1639 Turcii sfîrşind lupta cu Perşii prin încheierea unei păci, pot să-şi întoarcă iarăşi luarea aminte asupra politicii europene, şi să reînnoiască simlînţele lor pentru a scăpa de Mateiu Basarab, a căruia întăriri şi legături cu popoarele vecine deveneau pe fie ce zi mai primejdioase. Vasile Lupu care era vecinic la pîndă spre a dăuna lui Mateiu se ofere

17. Altă scrisoare a lui *Contarini* din 18 Decembrie 163 . idem. p 500.

18. Scrisoarea lui *Contarini* din 12 Februarie 1639, idem p. 501.

îndată ca instrument al politicei turcești. Bailul scrie în 10 Octomvrie 163) că «din Valahia au sosit scrisori în care principele acelei țări se arată foarte îngrijit despre adunarea de trupe ce aude că s'ar face în Moldova, acăruia voevod s'au oferit în mai multe rânduri a alunga pe acel din Valachia din scaunul său, pentru a pune acolo pe unul din fii săi ; că dacă până astăzi Turcii nu i-au prea dat ascultare, aceasta a fost numai din pricină că erau ocupați în alte părți. Acuma se crede că Turcii prin o înțelegere tainică vor da drumul Moldovanului spre a apăsa pe Valac, ca unul ce acesta a dat mai multe semne de necredință, stînd în cea mai strînsă unire cu Transilvăneanul și cu împăratul»¹⁹.

Sultanul trimite chiar, spre a motiva execuția din partea lui Lupu în contra lui Mateiu, un ordin către acesta de a părăsi principatul de bună voie, arătîndu-i că «dacă ar face-o își va cîștiga grația sultanului ; că era obiceiul ca domnii să fie schimbați la fie-care trei ani și că el stătuse șapte». În acelaș timp se trimite un ceauș în Moldova, care să confirme aice în domnie pe fiul lui Lupu, de vreme ce tatăl său era să fie strămutat în Valahia, pentru a uni aceste două principate sub familia sa. Lupu promisese sultanului 500,000 de reali, și sporirea tributului ambelor țări la 300,000 de reali din 200,000 la care se urca atunci. Lăcomia pentru o sumă așa de mare de bani, împinsese mai ales pe Turci la hotărîrea luată de ei, pe lîngă vechiul lor prepus, ce era nu e vorbă în destul de îndreptățit, că Mateiu Basarab ar sta în legături ascunse cu Polonii, Transilvanenii și cu împăratul. «In caz cînd Valahul care este foarte

---

19. *Contarini* către *dogele*, idem, p. 505.

iubit de țara lui, ar refuza cedarea principatului, el va fi constrâns cu puterea»²⁰.

Mateiu refuză de a eși din domnie și se pregătește cu mijloace însemnate a sprijini răscoala lui; pentru a câștiga însă timp, el trimise din partea întregii nobilimi și a poporului țării, un arz (tînguire către Poartă), în care cerea cu stăruință ca să se lese domnia lui Mateiu, oferindu-se a plăti cele făgăduite de Lupu. Se spunea chiar în Constantinopole că Mateiu puse-se să taie capul ceaușului ce adusese scrisoarea de destituire, dar miniștrii turci nici nu pomeneau de atare împrejurare²¹.

Am văzut că sprijinul împăratului, pe care mai ales trebuia să se întemeieze Mateiu în cazul unei ruperi a sale cu Turcii, era cu totul nesigur, din pricina încurcăturilor în care Germania se afla de prin războiul de 30 de ani, care tocmai pe atunci se desfășura în toată violența lui. Mateiu Basarab era cu atîta mai amenințat, cu cît caimacanul, pe care l'am văzut mai sus oferindu-se ca proteguitorul lui, fusese cumpărat de Vasile Lupu cu un dar de 100.000 de reali, spre a înșala și răsturna pe Mateiu.

Văzîndu-se serios amenințat, domnul Munteniei declară Turcilor, că se va supune vroinței lor, cu o singură condiție, aceea ca Valahia să nu fie dată lui Lupu, cerere care este scrisă de aproape toți boierii țării Muntenesti²². Lupu însă izbutind a câștiga în favoarea lui și pe Mohamed, pașa de Silistra, dînd și lui 100.000 de reali, acesta adaugă pîrile sale la acele existente în contra lui Mateiu, și cererea lui este rîspinsă. Pașa din Silistria precum și ceilalți din orașele dunărene, hanul Tătărăsc și princi-

20. Alta din 13 Noemvrie 1639. idem, p. 506.

21. Alta din 20 Noemvrie 1639. idem, p. 508.

22. Alta din 20 Docemvrie 1639, idem, p. 508.

pele Transilvaniei capătă ordine de a porni în contra principelui muntean, și Vasile Lupu crezînd că de astă dată s'a sfîrșit veacul protivnicului său, pleacă din nou cu armata în contra lui ²³.

Domnul Moldovei era atît de sigur pe izbîndă, în cît întronează în toată forma pe fiul său în scaunul Moldovei, își ie rămas bun de la țară și pornește cu toată curtea și averile lui spre a ocupa tronul Munteniei. El este însă cumplit bătut de domnul muntean la *Ojogeni* pe Prahova ²⁴. Mateiu trimite bogata pradă făcută de la cavaleria turcească, ce ajutase pe Vasile Lupu, Turcilor însuși, prefăcîndu-se «a se arăta cel mai supus om al sultanului, spunînd că și acuma e dispus a părăsi scaunul, și a'l da omului celui mai de rînd; dar Moldovanului s'a opus și se va opune pînă la ultima lui suflare, ca la dușmanul său vădit. Turcii simțînd că au a face cu un domn ce înțelege a-și apăra poziția lui la vreme de nevoie cu sabia în mînă, întorc iarăși asprimea pe blîndeță, și trimit doi ciauși în Muntenia și Moldova, care să ducă reîntărirea ămbilor principii rivali ²⁵. Astfelu în lupte și sfășieri mutuale, trecuse 6 ani din domnia lui Mateiu Basarab și Vasile Lupu, slăbindu-se țările lor în folosul asuprirei comune. De la 1640 înainte urmează o nouă fază în relațiile ămbilor domni, în care dușmănia, de și clocea mai departe perzătoarele ei uneltiri, nu putu străbate în afară într'un chip așa de viu, din mai multe pricini pe care vroim a le expune.

23. *Schmidt c. împ.*, 26 Noembru e 1 și 22 Decemvrie 1639. 1 Ianuarie 1640 în *Lurmuzaki*, Fragmente, III, p. 112.

24. *Miron Costin*. în Letopisețe I. p. 279. Lupta s'a întîmplat în Decemvrie. Cronica din *Mediași*, în Arhiv für sieb. Landeskunde. III, 1558, p. 89: „Hoc anno voyvoda transalpinus voyvodam Moldaviensem in terram transalpinam venientem forte manu profligavit, magna cum Moldaviae et Tartarorum adjunctorum clade mense Decembre. Cronica însă dă greșit anul 1638, întru cît toate cele lalte izvoare pun 1639.

25. *Aloisi Contarini* către *dogele*, scrisoarea din 20 Decemvrie 1639 Doc. col *Hurn.*, IV, 2, p. 510.